

SERIA DE AUTOR MATEI CĂLINESCU

OPERE. AUTOBIOGRAFICE ȘI LITERARE

Matei Călinescu (15 iunie 1934, București – 24 iunie 2009, Bloomington, Indiana) a fost poet, prozator, eseist, critic, teoretician literar și profesor de literatură comparată. După absolvirea Universității din București, secția engleză (1957), lucrează la *Gazeta literară* (corector, apoi redactor). În 1963 devine asistentul lui Tudor Vianu la Catedra de literatură universală și comparată a Universității din București. În 1973 părăsește România și-și începe cariera universitară la Indiana University din Bloomington, întâi ca Visiting Professor și bursier Fulbright, apoi ca profesor la Catedra de literatură comparată (al cărei șef este între 1996 și 1998). Înaintea plecării în America publică șapte cărți de critică și istorie literară, trei volume de poezie și un roman (*Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, 1969, încununat în același an cu Premiul pentru proză al Uniunii Scriitorilor din România). Printre cărțile publicate în limba engleză se numără *Five Faces of Modernity*, 1987 (ediția adăugită a cărții *Faces of Modernity*, 1977) și *Rereading*, 1993. După 1989, Matei Călinescu redevine o prezență familiară în peisajul editorial românesc. În 1994 publică, împreună cu Ion Vianu, *Amintiri în dialog*. Urmează *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade: amintiri, lecturi, reflecții* (2002), *Portretul lui M* (2003), *Tu: elegii și invenții* (2004), *Un fel de jurnal (1973–1981)* (2005), *Eugene Ionesco: teme identitare și existențiale* (2006) și *Mateiu I. Carașiale: recitiri* (2007).

În 2016, Editura Humanitas lansează seria de autor Matei Călinescu, care, urmând îndeaproape dorința testamentară a autorului, intenționează să redea, până în 2020, integralitatea scrierilor sale. Până acum au apărut în această serie *Un altfel de jurnal: Ieșirea din timp*, *Portretul lui M*, *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, *Amintiri în dialog: Memorii* (în colaborare cu Ion Vianu) și *Un fel de jurnal (1973–1981)*.

MATEI CĂLINESCU

Spre România

(2000–2002)

Jurnal inedit

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Notă asupra ediției

Spre România, acest al doilea jurnal inedit, după *Un altfel de jurnal: Ieșirea din timp*, care apare în seria de autor Matei Călinescu, are la bază însemnările scrise de M. C. în caietele care acoperă anii 2000–2002. Caietele-jurnal se găsesc la Lilly Library of Rare Books and Manuscripts, Indiana University, Bloomington.

Manuscrisul jurnalului ne-a fost pus la dispoziție de doamna Adriana Călinescu (Uca), dimpreună cu fotografia pe care o reproducem la p. 6, fotografie pe care autorul o lipise pe caietul-jurnal în care-și notase primele impresii ale călătoriei pe care singur a numit-o „Spre România“.

Fotografia lipită de Matei Călinescu pe caietul-jurnal, însoțită de precizarea: „I. Atena Strada Bucureștiului. Mai 2000“.

Mai 2000

După Ierusalim, acum trei ani, Atena. Călătorii de-atâtea ori visate după plecarea din țară. Ierusalim, Atena: cele două orașe esențiale. În tinerețe, din absurda necesitate de a nu putea călători făcusem o virtute filozofică și dezvoltasem o argumentație autopersuasivă contra călătoriilor. O atribuisem metafizicianului iudeo-german din secolul al optsprezecelea, Zacharias Licher, în improbabilul său avatar bucureștean, despre care scrisesem în existența mea anterioară (fragmentul „Despre călătorii“). Acum n-aș mai putea subscrie la diatriba lichteriană, cu toate că și ea conține un grăunte de adevăr.

Inconfortabil instalat în avionul spre Atena (cu puțin spațiu pentru picioarele care amorțesc mereu și cărora trebuie să le schimb mereu poziția), citesc ultimul roman al lui Saul Bellow, cumpărat zilele trecute de la Borders și păstrat pentru această ocazie. Alături de mine, Uca îmi construiește un itinerar pe stilul „a vedea cât mai mult în cât mai puțin timp“ (adică în cele trei săptămâni care ne stau la dispoziție). Pentru ea această călătorie e desigur și o plăcere (a revederii), dar și un sacrificiu, căci ea cunoaște foarte bine atât Grecia clasică, cât și pe cea

bizantină din călătorii profesionale; faptul că a acceptat să fie călăuza mea și să mă inițieze în cele două Grecii e un mare noroc pentru mine, căci eu sunt un călător leneș, fără inițiativă, deși (îmi place să cred) receptiv și reflexiv.

Ravelstein e un roman autobiografic sau mai bine zis „autofictiv“, cum sunt toate romanele lui Bellow; și cu cheie, desigur, dar ușor de descuiat cu un minimum de informație contextuală: cadrul e Universitatea din Chicago, cele două personaje principale sunt Allan Bloom (numit Ravelstein) și biograful ficțional al acestuia, Bellow însuși, naratorul la persoana întâi, care-și zice Chick. În lectura mea, datorită circumstanței, Ierusalimul și Atena sunt mitic prezente. Profesorul Ravelstein are ceva socratic și rabinic în același timp. Atrage studenții cei mai străluciți printr-un fel de carismă ezoterică, prin încrederea devotată pe care o inspiră. Allan Bloom avea un cult pentru Antichitatea greacă – traducea pe Platon din original și-l comenta original. Ravelstein e foarte evreu, dar practică amorul grec – ceea ce-l face vulnerabil la SIDA, care-l răpune. Homosexualitatea lui, pe care Chick nu i-o reproșează, e metaforic un călcâi al lui Ahile – în lectura mea cel puțin. Poate că tot homosexualitatea îl pre-dispune, în lumea modernă în care trăiește atât de intens contradictoriu, seducțiilor luxului și risipei atunci când se îmbogățește peste noapte după ce publică un bestseller (referința e la *The Closing of the American Mind**, prefată de Saul Bellow). Sau să fie exhibiționismul de *nou-*

* Allan Bloom, *Criza spiritului american*, trad. și note de Mona Antohi, Editura Humanitas, București, 2006 (n. red.).

veau riche accidental? Conflictul conjugal dintre Chick și fosta sa soție, Vela (Alexandra Bagdasar, cu care Bellow a fost căsătorit timp de doisprezece ani, și pe care o exaltase în *The Dean's December*^{*}) –, conflictul care generează cotitura radicală în viața bătrânului Chick/Bellow e traductibil în termeni de mitologie greacă. Nu e vorba aici de intenția autorului, fără îndoială, ci doar de o proiecție a cititorului în zbor spre Atena. Ravelstein e un fel de Acteon evreu care o surprinde pe Artemis/Vela după baie, goală sau aproape goală, stârnindu-i furia; câinii de vânatoare ai lui Acteon care-și sfâșie stăpânul sunt aici înlocuiți de SIDA. În roman, Ravelstein, marele prieten al lui Chick, în locuința căruia are totdeauna casă deschisă, n-are bunul obicei de a bate la ușă și intră în dormitorul în care Vela, tocmai ieșită din baie, e în curs de a se îmbrăca. Supărată, și de altfel antipatizându-l de multă vreme pe Ravelstein, Vela profită de ocazie pentru a-i cere lui Chick să rupă cu el. La rândul lui, Ravelstein o vorbește de rău pe ne-evreica Vela, care l-a făcut pe Chick să întrețină relații amicale cu prietenii ei români, cuplul Grielescu: profesorul de istoria religiilor Radu Grielescu, fost membru al antisemitei Gărzi de Fier, care acum cultivă evrei celebri precum Chick pentru a-și ascunde trecutul; și soția lui, Nanette, probabil o inocentă politic care-și dă ridicole aere de *grande dame*. Grielescu e în autoficțiunea lui Bellow o caricatură a lui Mircea Eliade, cu care în trecut avusese relații amicale, și o solidaritate de idei, în comuna lor atitudine critică față de modernitate.

* Saul Bellow, *Iarna decanului*, trad. de Antoaneta Ralian, Editura Polirom, Iași, 2005 (n. red.).

Îmi amintesc că i-am cunoscut pe Bellow și pe fosta sa soție în casa lui Eliade, într-o seară de Thanksgiving către sfârșitul anilor 1970. Evident, în roman, Chick nu se desparte de Ravelstein, ci de snoaba, frigida, frumoasa Vela, care menține față de el o ciudată rezervă sexuală (o rezervă pe care n-o are față de un macho sud-american, menționat în treacăt). Chick se recăsătorește cu o fostă studentă a lui Ravelstein, care are față de el o admirație și o devoțiune infinită și care-l salvează de la o moarte aproape sigură în urma unei boli misterioase, provocată de o intoxicație alimentară. Paginile care descriu această experiență dramatică a confuntării cu moartea și a miracolului revenirii la viață sunt impresionante, cele mai frumoase ale romanului. Îmi place, de asemenea, în ansamblu, portretul lui Ravelstein, cu multe accente de ironie simpatetică (originale, căci ironia nu e aproape niciodată simpatetică). Mă mâhnește însă caricatura răuvoitoare, fără nuanțe, a lui Grielescu/Eliade. Cazul lui e mult mai complicat. Am meditat asupra lui de-a lungul anilor, cu multe schimbări neașteptate de perspectivă, va trebui odată să scriu mai pe larg despre asta.

Ne așteaptă la aeroport V., cu părul blond albit, cu ochii lui languroși, cu fața lui de înger dolofan, îmbătrânit fără riduri, pântecos și totuși parcă ușor, cu gesturi încete, de parcă s-ar mișca în apă, blând, timid, plutitor. Ne îmbrățișăm moale, glumim amical, luăm un taxi care ne duce la hotelul ieftin și liniștit, extraordinar de liniștit, în zgomotoasa Atenă, la care ne-a rezervat o cameră. E aproape de vechiul stadion olimpic, în cartierul Pangrati, pe o stradă dosnică, inaccesibilă mașinilor, așa că trebuie să cărăm bagajele din locul unde ne lasă taxiul, să urcăm câteva trepte, să străbatem o distanță de câteva zeci de metri, până la intrarea discretă a micului hotel, cu o firmă la fel de discretă (Zappion), atât de discretă, încât clădirea lui scundă e greu de distins de celelalte căsuțe lipite una de alta care mărginesc, de o parte și de cealaltă, strada strâmtă, fără vegetație. Lumina e frumoasă, cerul albastru vibrant. Treceam pe lângă statuia de bronz a unui pitic mușchiulos, o sculptură redusă la poate o treime din mărimea naturală, reprezentând un atlet grec, câștigătorul maratonului la prima ediție a jocurilor olimpice moderne, care au avut loc la Atena în 1896. Camera reținută e la parter și, dacă obloanele n-ar fi închise, trecătorii ar putea

vedea înăuntru, ferestrele mari sunt la nivelul unui om de stat mijlociu. Aprindem lumina electrică (V. ne așteaptă în micul bar de lângă intrare cu vedere spre stradă), facem un duș după noaptea nedormită în avion și, înainte de a părăsi camera, am curiozitatea de a vedea dacă televizorul funcționează; apăs deci pe butonul de deschidere pe telecomandă și pe ecran apare o scenă de copulație complexă, un bărbat și două femei cu sâni enormi, una într-un act de *fellatio*, cu ochii dați peste cap extatic, cealaltă în patru labe, cu sexul ca un broccoli negru în dreptul feței bărbatului culcat pe spate, pe o sofa, gemând voluptuos. Oare ocupanții precedenți ai camerei au lăsat televizorul pe un post pornografic? Oare un astfel de post obscen poate emite la Atena în plină zi? La București, acum doi ani, când mă aflam acolo pentru cercetări la Biblioteca Academiei (pentru studiul despre Generația 1927), am căzut uimit peste astfel de programe, dar după miezul nopții (erau retransmise de la Belgrad, aflat în plin război, amintindu-mi de viziunea lui Cioran despre Balcani ca „un bordel în flăcări“).

*

La hotelul Zappion mi se cere să plătesc înainte pentru toată perioada șederii noastre. Sunt surprins, nu mi s-a mai întâmplat niciodată. Ofer recepționistei – o fetișcană drăguță, cu un zâmbet timid, care vorbește poticnit englezește – cartea mea de credit, dar ea își mișcă capul în semn de refuz și-mi spune cu o ușoară jenă și cu un ton foarte politic că administrația hotelului nu acceptă cărți de credit, că plata trebuie făcută cash. Sunt și mai